

**IQTIDORLI TALABALAR,
MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING
“TAFAKKUR VA TALQIN”**

**MAVZUSIDAGI
RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMAN
TO'PLAMI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

Buxoro - 2023

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

MAGISTRATURA BO'LIMI

IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING

TAFAKKUR VA TALQIN

mavzusida

Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman to'plami

(II qism)

Buxoro 2023-yil, 17-may

Tahrir hay'ati

O.X.Xamidov	- Iqtisodiyot fanlari doktori, professor;
R.G'.Jumayev	- Siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent;
T.H.Rasulov	- Fizika-matematika fanlari doktori, (DSc), dotsent;
A.A. Turayev	- Fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;
D.R. Djurayev	- Fizika-matematika fanlari doktori, professor;
S.Q. Qaxxorov	- Pedagogika fanlari doktori, professor;
M.Y. Ergashov	- Kimyo fanlari nomzodi, professor;
S. Bo'riyev	- Biologiya fanlari doktori, professor;
B.N.Navro'z-zoda	- Iqtisodiyot fanlari doktori, professor;
D.S. O'rayeva	- Filologiya fanlari doktori, professor;
A.R.Hamroyev	- Pedagogika fanlari doktori, (DSc) dotsent;
M.B.Ahmedova	- Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent;
B.E.Qilichov	- BuxDU "Ozbek tilshunosligi va jurnalistikasi" kafedrası professori;
E.B.Dilmurodov	- Fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Mas'ul muharrir:

A.A. Turayev – magistratura bo'limi boshlig'i f.-m.f.f.d., (PhD) dotsent

Musahhih:

S.B.Shamsiddinova – bosh muharrir

T.Sh.Ergashev – Magistratura bo'limi bosh mutaxassisi

D.R.Rahmatova – Magistratura bo'limi mutaxassisi

Anjuman 2023-yilga mo'ljallangan xalqaro va respublika miqyosida o'tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirining 02.05.2023 yildagi 118-son buyrug'iga asosan ushbu Respublika ilmiy-amaliy anjuman tashkil etildi. To'plamda iqtidorli talabalar, magistrantlar, tayanch doktorantlar va doktorantlarning ilmiy izlanishlari, tajriba almashish, sohalarda amalga oshirilayotgan ishlarni tahlil qilish va bu boradagi takliflarni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy-amaliy va uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Mazkur to'plamga kiritilgan maqolalar va tezislarning mazmuni, statistik ma'lumotlar hamda bildirilgan fikr va mulohazalarga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

SITORAI MOHI XOSA SAROYINING MUZEYGA AYLANTIRILISH TARIXI

A.H.Boltayev,

BuxDU, dotsenti, (Phd)

J. Odilov,

BuxDU, Etnografiya, etnologiya va antropologiya

mutaxassisligi II bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Sitorai Mohi Xosa Saroyining muzeyga aylantirish tarixi haqida ma'lumotlar o'z ichiga olgan. Buxoro o'lakashunoslik muzeyi 1922- yilda tuzilganligi hamda 1931-yilda Sitorai Mohi Xosa saroy muzeyi uning filialiga aylantirilishi haqida ma'lumotlar beriladi. Sitorai Mohi Xosa saroy muzeyi muzeylar ro'yxatida 2066 raqam ostida turishi, bo'limlari, ekspozitsiyalari haqida qimmatli ma'lumotlar beriladi.

Kalit so'zlar: Buxoro o'lakashunoslik muzeyi, shahar hunarmandlari, Buxoro inqilobi tarixi, amirning turmush tarzi, muzeyshunos va o'lakashunos, ekspozitsiya, eksponat.

Buxoroda muzeyshunoslik ishlarining boshlanganiga bir asr to'ldi. Darhaqiqat, Buxoro o'lakashunoslik muzeyi 1922 yilda tuzilgan bo'lab, uning o'lkadagi filiallarini tuzish ishlari ham orqaga qolmagan. Bu sohadagi ishlar 1927 yildan boshlandi.

Amirning yozgi qarorgohi Sitorai Mohi Xosa 1931 yilda Buxoro muzeyining filialiga aylantiriladi. Sitorai Mohi Xosa muzeylar ro'yxatida 2066 raqam ostida qayd qilingan. Aslida bu ishlar ancha oldinroq boshlangan edi. U yerda "Keyingi amirlarning turmushi tarzi" mavzuida yangi ko'rgazma tashkil qilingan [1] va u uchta bo'limdan iborat bo'lgan. Birinchi bo'lim "Shahar hunarmandlari", ikkinchi bo'lim "Buxoro inqilobi tarixi" va uchinchi bo'lim "Amirning turmush tarzi" deb nomlangan [2]. Ko'rgazmada misgarlik, zardo'zlik va boshqa amaliy san'at ashyolari namoyish etiladi. Q.Jumayevning fikricha, Sitorai Mohi Xosa muzeyi 1927 yilda ochilgan va u yerda uch

qismdan iborat ekspozisiya tashkil qilingan. Mazkur muzey ochilishining tashkilotchilaridan biri, birinchi o'zbek muzeyshunos va o'lkashunos olimi Muso Saidjonov edi deb qayd qiladi[3].

1933 yilda Buxoro muzeyi tumanlararo o'lkashunoslik muzeyi maqomi beriladi va uning ekspozitsiyasi yangilanadi. Sitorai Mohi Xosa filialining ko'rgazmasi ham qayta tashkil etiladi. Ushbu ko'rgazma 1947 yilgacha namoyish qilinadi.

30 yillarning boshida muzeyni ilmiy tashkil etish va me'moriy yodgorliklarini tadqiq etish maqsadida O'rta Osiyo davlat universiteti huzuridagi Sharq tillari instituti bitiruvchisi P.A.Goncharova va san'atshunos L.I.Rempel Buxoroga kelib, etnografiya sohasida samarali ish olib bordilar. Ularning tavsiyasiga asosan, 1937-1938 yillarda Sitorai Mohi Xosa muzeyida XVIII-XIX asrlarga mansub 320 ta turli kattalikdagi idishlar "Xitoy chinnisi" ekspozitsiyasi namoyish etiladi[4].

Viloyat xalq ta'limining 1941 yil 8-fevraldagi №29 buyrug'ida Sitorai Mohi Xosa muzey filialining faoliyatini jonlantirish va mustahkamlash, qo'shimcha xodimlar uchun o'rin ajratish kerakligi qayd qilinadi [5].

Sitorai Mohi Xosadagi ekspozitsiyada Buxoro amirining roli bo'rttirib ko'rsatilgani va amirlik davri targ'ib qilingani bahonasida 1947 yil muzeyning filiali yopib qo'yiladi. 1-noyabrdan Sitorai Mohi Xosada nazorat kuchaytirilib, tekshirish ishlari boshlandi. Bu voqealardan so'ng, tematik-ekspozitsion rejalar yuqorida turuvchi tashkilot tomonidan tasdiqlangandan keyingina ekspozisiya ochish mumkin bo'ldi [6].

Davr talabi va jamiyat taraqqiyoti muzeylar ekspozitsiyasining mazmunini tubdan o'zgartirishni taqazo etdi. 1948-1950 yillarga kelib, Sitorai Mohi Xosa muzeyining ko'rgazmasi batamom yangilandi va "Xalq ijodi va Buxoro san'ati" deb yuritila boshlandi. Bu ekspozitsiya: "Buxoro monumental san'ati", "Amaliy san'at", "Xalq musiqa san'ati", "Kalligrafiya va miniatyura san'ati" va "Buxoroning qardosh qo'shni davlatlar bilan madaniy aloqalari" kabi bo'limlardan iborat edi [7].

1950 yilda o'lkashunoslik muzeyi rahbariyatining taklifi bilan yetakchi mutaxassis, olima O.A.Suxareva Buxorga keladi va muzey ekspozitsiyalariga yuqori baho beradi.

Sitorai Mohi Xosa saroyining hashamatli bezatilgan zallariga yuksak did bilan eksponatlar joylashtirilgan edi.

1954 yilda Sitorai Mohi Xosa saroyida sho'ro hukumati qarori bilan kasaba uyushmalar tasarrufidagi dam olish uyining ochilishi muzeyning butunlay tugatish xavfini kuchaytirdi. Uzoqni ko'ra olmaydigan, tuban ma'naviyatli sobiq sho'ro xodimlarining savodsizlarcha ish yuritishi O'rta Osiyoda yagona saroy majmuasi bebaho osori-ataqilarining izsiz yo'qolishiga sabab bo'ldi [8].

Bu ishlarga javoban 1956 yil 9-mayda Buxoro o'lkashunoslik muzeyi direktor Muhsin Yoqubov O'zbekiston Kompartiya Markaziy qo'mitasi kotibi R.Melnikovga shikoyat maktubini jo'natadi. Sitorai Mohi Xosa filiali direktori K.Em O'zbekiston Madaniyat vaziri A.Qo'chqorov nomiga shikoyat xati yo'llaydi. Ko'rilgan chora tadbirlar natijasida, katta qiyinchiliklar bilan Sitorai Mohi Xosa saroy majmuasi asosiy binosining to'qqizta zalida "Xalq ijodi muzeyi" saqlab qolindi. Ammo saroydagi yodgorlik binolari, ayvonlar yiqitilib talon-toroj qilinadi.

Q.Jumayev ma'lumotiga ko'ra, XX asr 50-yillarida bebaho madaniy merosimiz mafkuralashtirilib, Sitorai Mohi Xosa saroyi va uning atrofidagi chorbog'ga tiklab bo'lmas darajada shikast yetkazildi, ko'pgina nodir ashyolar talon-toroj qilindi, bog'dagi noyob daraxtlar, o'simliklar va xayvonlar yo'q qilib tashlandi.

1968 yilda Moxi Xosada "Xalq ijodiyoti" nomli ekspozitsiya tashkil etiladi. 1975 yil muzeyda "Buxoro xalq amaliy bezak san'ati muzeyi" tashkil qilinadi. Unda sakkizta bo'lim mavjud bo'lib, ular kulolchilik, badiiy kashtachilik, zargarlik, zardo'zlik, kandakorlik, chitgarlik, yog'och o'ymakorligi, Xitoy va Yaponiya chinni buyumlari bo'limiga bo'linar edi [9].

1978 yil Sitorai Mohi Xosaning amaliy san'at bo'limida yangi ekspozitsiya tashkil etiladi.

Sitorai Mohi Xosa [10] muzeyi Ministrlar savetining 1983 yil 16-maydagi 308-sonli qaroriga asosan Buxoro davlat badiiy – me'morchilik muzey – qo'riqxonasi tarkibiga kiritiladi.

1987 yil Sitorai Mohi Xosaning yaqinda ta'mirlangan mehmonxona binosi "Xonai-hasht"da "XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Buxoro shahri aholisining milliy kiyimlari" deb nomlangan yangi ekspozitsiya tashkil etiladi. Ekspozitsiyaga erkaklar, ayollar va bolalarning o'tgan asrda tayyorlangan kiyimlari qo'yilgan bo'lib, ular mahalliy matolardan, gazlamalardan tikilgan. Ko'rgazmada 120dan ortiq eksponatlar namoyish etiladi [11].

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, bu bedodliklarga chek qo'yildi. 1991 yil Buxoro viloyati hokimi Damir Yodgorovning qarori bilan saroyning bog'i va sanatoriya ixtiyorida bo'lgan bir qism binolari qaytarib berildi. Saroy bog'ida qurilishi boshlanayotgan sanatoriya tarkibidagi 180 o'ringa mo'ljallangan oilaviy pansionat barpo etish to'xtatildi. Shuningdek sanatoriya ixtiyoriga berilgan "Xonai Hasht" ham muzeyga qaytarildi [12].

1992-yilda Dekorativ – xalq amaliy san'ati, saroy pavilyonida "XIX – XX asr boshlarida buxorolik shaharliklar milliy kiyimi", saroy yotoqxonasining birinchi qavatida "XIX – XX asr boshida badiiy kashtachiligi va uy-ro'zg'or buyumlari", 1993-yil 6-noyabrda yotoqxonada ikkinchi qavatida "Saroy mebellari" ko'rgazmasi ochilgan.

Xulosa qilib aytganda, mustaqillik sharofati bilan muzey sohasiga katta etibor qaratildi. Sitorai Mohi Xosa saroyi qayta tamirlandi va restavrasiya qilindi hamda unda etnografiyaga oid ko'rgazmalar tashkil etildi. Bu ko'rgazmalar hozirgi kunda ham sayyohlar va mehmonlarni xursand qilib kelmoqda

ADABIYOTLAR

1. O'zR MDA 94-fond, 5-ro'yxat, 735-ish, 6- varaq
2. Sadikova N.S Музейное дело в Узбекистане. – Toshkent: Fan, 1975. – С.92.
3. Jumayev Q. Sitorai Moxi Xosa xalq amaliy san'ati muzeyi // moziydan sado .- Toshkent: 2003.-№1-B-25
4. Jumayev Q. Sitorai Moxi Xosa. – Toshkent: Fan, 2005.. –Б.36.
5. Buxoro viloyati davlat arxivi, 1175 – fond, 1-ro'yxat, 129-ish, 19-varaq.
6. Альмеев Р.В. Бухара город-музей. –Ташкент: Фан, 1999. –С.22.

7. Jumayev Q. Sitorai Moxi Xosa xalq amaliy san'ati muzeyi // moziydan sado .- Toshkent: 2003.-№1-B-26

8. Jumayev Q. Sitorai Moxi Xosa–Toshkent: Fan, 2005. –B.34.

9. Jumayev Q. Sitorai Moxi Xosa xalq amaliy san'ati muzeyi // Moziydan sado .- Toshkent: 2003.-№1-B-26

10. Hozirgi kunda “Sitorai Mohi Xosa” – Xalq amaliy bezak sa'ati muzeyi nomi ostida faoliyat olib bormoqda

11. Jumayev Q. Muzayning yangi ko'rgazmasi // Buxoro haqiqati.1987, 17 noyabr;

12. Jumayev Q. Sitorai Moxi Xosa. –Buxoro , 2010. –B.48.

DINIY MAROSIM VA URF-ODATLARDAGI TRANSFARMATSIYA JARAYONLARINING ETNOLOGIK TAHLILI

Qamariddinova Gulrux Akmal qizi,

BuxDU, Etnografiya, etnologiya va antropologiya

mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Buxoro vohasida islom dini kirib kelganidan so'ng o'tkazilishi sunnat hisoblangan marosimlar transfarmatsiya (bir shakldan ikkinchi shaklga o'zgarish) jarayoni natijasida o'zgarganligi tarixiy adabiyot va birlamchi manbalar asosida tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Marosim. Kir yuvdi, qirq oshi, yil oshi, qoryog'di, gul marosimi, ta'ziya, xatna, sunnat, bid'at

Islom diniga e'tiqod qilina boshlangandan so'ng, diniy marosimlar ham o'z o'rnida o'tkazila boshlandi. Biroq oradan vaqt o'tishi bilan ushbu marosimlar, urf odatlar transfarmatsion jarayonlar ta'sirida o'zgara boshladi ya'ni bid'at [1] amallar aralasha boshladi va asl mazmunidan farq qila boshladi. Jumladan, ta'ziya marosimi. Dastlab, ushbu marosim shariat bo'yicha uch kun tib belgilangan. Ya'ni bir kunda kela olmaganlar ertasi kuni kelib, sabrga chorlash, yupatish maqsadida kelishlari mumkin. Biroq bugungi kunda ushbu marosimga insonlar tomonidan yangiliklar kiritilib, bid'at amallar ko'paytirilgan:

B.K. Oltinov	<i>Rossiya imperiyasining Turkistonda yuritgan paxta siyosati tarixiga doir.....</i> 77
N.B.To'rayeva	<i>Fransiya va O'zbekiston aloqalarida YUNESKOning o'rni.....</i> 80
Sh.Q. Ismoilov	<i>Qirg'iziston o'zbeklari, ularda kechgan demografik o'zgarishlarning tarixiy ildizlari va asosiy bosqichlari.....</i> 82
D.Sh. Murodova	<i>Buxoro viloyati davlat arxivi fondlarida kasb-hunar ta'limi muassasalari faoliyatining aks etishi.....</i> 85
70220303 – Tarixshunoslik, manbashunoslik va tarixiy tadqiqot usullari (mamlakatlar bo'yicha)	
S.S. Sattorov	<i>Buxoro me'moriy obidalarining shakllanishi, me'morchilikdagi o'ziga xos jihatlar.....</i> 88
A.A. Jo'raboyev	<i>“Buxoro axbori” gazetasi muharrirlari faoliyati.....</i> 97
J.O. Xayriyev	<i>Tarixi Mullozoda» kitobidagi Buxoro mozorlari topografiyasi.</i> 101
S.A. Aslonov	<i>“Hofiz Tanish Buxoriy va uning ilmiy merosi”105</i>
U.R. Qo'yliyev	<i>XX asrning 20 – 30 yillarida Buxoro me'moriy obidalarining o'rganilishi.....111</i>
F. M. Utayeva Y.M. Choriyev	<i>O'zbekiston-Rossiya aloqalari: Iqtisodiy strategik hamkorligi..115</i>
K. Raximov A. G'ulomov	<i>Muhammad Narshaxiyning “Buxoro tarixi” asari Somoniylar davri haqida muhim manba.....118</i>
Sh. Qudratov B. Muyiddinov	<i>Xorazmshohlar harbiy san'ati va qo'shin tuzilishida Buxoro va boshqa shaharlarning tutgan o'rni.....120</i>
F.I. Ergashov	<i>O.A.Suxareva esdaliklarida Buxoro amirligidagi ijtimoiy hayot talqini.....122</i>
A.T. Qayumova	<i>Abu Zayd Muxammad Ibn Xaldun nodir tarixshunos olim.....125</i>
R.S. Himmatov	<i>Mirzo Sirojiddin Hakimning tabiblik faoliyati.....128</i>
70230501 – Etnografiya, etnologiya va antropologiya	
Y.H. Teshayeva	<i>Oila – muqaddas tarbiya maskani.....131</i>
A.H. Boltayev J. Odilov	<i>Sitorai Mohi Xosa saroyining muzeyga aylantirilish tarixi134</i>
G.A. Qamariddinova	<i>Diniy marosim va urf-odatlardagi transformatsiya jarayonlarining etnologik tahlili.....138</i>
M.B. Qurbonova N.A. Oripova	<i>Xotin-qizlar bosh kiyimlarining tarixiy etnografik o'rganilishi xususida (Qoraqalpoqlar misolida).....143</i>
Z.Z. G'aybullayeva	<i>Ma'naviy hayotimizda qadimiy qo'lyozma manbalarning o'rni va ularga qaratilayotgan e'tibor.....147</i>